

Bokmelding

Nils Kolle, Alf Ragnar Nielssen, Atle Døssland og Pål Christensen:

Fish, Coast and Communities: A History of Norway

Fagbokforlaget 2017

Sarah Dahle Hermanstad

Stipendiat, Institutt for historiske studier, NTNU

E-post: sarah.dahle.hermanstad@ntnu.no

Fish, Coast and Communities: A History of Norway er den engelske, forkortede versjonen av det omfattende fembindsverket *Norges fiskeri- og kysthistorie* som stod ferdig i 2014. Som det kommer fram i forordet, har den engelske versjonen vært en integrert del av arbeidet med prosjektet helt siden begynnelsen. Den skal fungere som en sammenfattet versjon av hovedverket, men også som et selvstendig verk rettet mot en internasjonal målgruppe. I tillegg skal den ha et mer komparativt syn på utviklingen av norsk fiskeri- og kysthistorie, i forhold til andre kystnasjoner i Nordsjøområdet og Nord-Atlanteren (s. 9).

Forfatterne av *Fish, Coast and Communities* er fire av redaktørene for hovedverket: Nils Kolle, Alf Ragnar Nielssen, Atle Døssland og Pål Christensen. Den engelske oversettelsen er utført av Elisa Kolle. Selv om deler av boken ser ut til å være en nokså direkte oversettelse av den norske versjonen, spesielt det første kapittelet, er boken velskrevet og godt oversatt til engelsk med en fin flyt språkmessig.

De fire forfatterne har stått overfor en vanskelig oppgave med å komprimere et verk på nærmere 3000 sider, skrevet av en rekke ulike forfattere, og med et innhold som spenner over flere tusen år og et stort geografisk område. Store deler av hovedverkets innhold har nødvendigvis blitt forkortet eller også fjernet fra den engelske versjonen. Spørsmålet blir derfor om resultatet er blitt et selvstendig verk som likevel kan presentere en helhetlig fortelling om det norske kystsamfunnets historie. I det store og hele er det nettopp det de har prestert å gjøre.

Som leser sitter jeg igjen med en nokså inngående forståelse for utviklingen av ressursutnyttelsen på kysten fra steinalderen og fram til 2010-tallet, uten å få en følelse av at det blir for store sprang i tid – alt tatt i betraktning. Boken er i likhet med de norske bindene en monografi, og har en kronologisk inndeling med et innledende kapittel om selve

norskekystens særpreg og økosystem. Dette danner grunnlaget for den videre fortellingen om et særegent, sesongbasert og desentralisert norsk fiskeri i småskala som har vært preget av ulike perioder med vekst og fall, og hvor fiske nesten alltid har foregått i kombinasjon med andre næringer. Etter innledningskapittelet følger en gjennomgang av de tidligste bosettingene og kystnæringene, utviklingen av eksportfiske under høymiddelalderen og krisene i fiskeriet ut over 1600-tallet, før boken snevrer seg inn mot mer spesifikke tema for perioden 1800–2010.

Mye vekt er lagt på 1900-tallet, da historien om ressursutnyttelse også blir en historie om oljeeventyr og oppdrettsnæring og en modernisering med økt profesjonalisering og spesialisering. Med utgangspunkt i topografiske forhold, skiftende markedskrefter og både naturlige og menneskeskapte endringer i kystens økosystem, ser vi tydelig konturene av en norsk kysthistorie som skiller seg fra andre vesteuropeiske kystnasjoner. Samtidig framhever forfatterne en nær tilknytning til internasjonale og transnasjonale forhold og relasjoner gjennom både samarbeid, konkurranse og konflikter. *Fish, Coast and Communities: A History of Norway* er en lang og komplisert historie om det norske kystsamfunnet og utviklingen av norsk fiskeri, spesielt torske- og sildefiske i forbindelse med tørrfisk- og klippfiskindustri, om trelast- og fiskeeksport, fiskeribondeøkonomi, fangst, oljeindustri, oppdrettsnæring, maritim infrastruktur, teknologi og kystturisme.

Fra kapittel 5, som omhandler ekspansjonen i eksportfiske på 1700-tallet, er ikke kronologien like streng, og det er lagt større fokus på tematiske inndelinger. Dette fungerer godt, fordi det gjør det mulig å belyse flere ulike sider av endringsprosesser som foregår i samme tidsrom. Dessverre resulterer det også i en del gjentakelser, og det virker som om forfatterne ikke alltid har vært like samkjørt. Et eksempel er Håkon Håkonssons handelsavtale med Lübeck på 1200-tallet. Avtalen nevnes flere ganger i sammenheng med hvordan den må ha hatt betydning for etableringen av fiskeridistrikter i nordlige deler av Norge, uten antydning til at den er blitt diskutert tidligere. I tillegg blir det to ganger henvist til at handelsavtalen ble signert i 1250 (s. 63, 81), selv om årstallet 1240 blir nevnt første gang (s. 59). Det kunne fungert som et viktig sammenbindende grep å trekke paralleller til det som har blitt tatt opp tidligere, men i stedet ender det opp som rene gjentakelser som stykker opp teksten. Tydeligere oppsummerende kapitler kunne kanskje vært med på å samle trådene og skape en mer oversiktlig flyt og sammenheng mellom kapitlene. I tillegg savnes også et register tilsvarende det som eksisterer i det norske verket som kan gjøre navigeringen i boken lettere ut over referanser til enkeltpersoner.

I likhet med hovedverket skal heller ikke *Fish, Coast and Communities* være en ren fiskerihistorie, men også en historie om kysten og kystsamfunnene, deres kultur og levemåte, med ulike lokale og regionale tilpasninger over tid (s. 9). Et viktig resultat av prosjektet er nettopp at de lokale og regionale variasjonene kommer tydelig fram. Et forsøk på en helhetlig fortelling om Norges kysthistorie er ikke det samme som en fortelling om et helhetlig kystsamfunn. Selv om det ikke er mye rom for å gå i detaljer i en slik forkortet versjon, er det likevel gitt en rekke gode eksempler fra lokalsamfunn som gir dybde til den store fortellingen. Det er derimot svært merkbart at Nord-Norge og Nordvestlandet har blitt viet spesiell oppmerksomhet, og at et skille mellom nord og sør, i hovedsak skillet mellom torsk og sild, dominerer fortellingen på bekostning av andre regioner. Forfatterne gir ingen eksplisitt forklaring på dette, annet enn at det ser ut til å være fordelingen av kystnæringene som avgjør fokusområdene.

Selv om det kommer fram i konklusjonen at det er «kystindustriene» som har vært i hovedfokus (s. 351), nevnes også kultur og levemåte i innledningen som en del av den helhetlige fortellingen om kysten (s. 9). Men det kulturelle aspektet står mye svakere i *Fish, Coast and Communities* enn i hovedverket. Selv ikke underkapittelet om de sosiale lagdelingene på kysten ser ut til virkelig å ta for seg spørsmålet om en potensielt særegen sosial struktur og kultur på kysten. I tillegg har heller ikke det spesielle forholdet mellom mennesket og havet blitt analysert, selv om dette burde vært essensielt i en beretning om folk som har levd nær innpå havet og gjort seg avhengige av maritime ressurser. Referansen til *Garman & Worse* av Alexander Kielland i det innledende kapittelet refererer nettopp til dette forholdet, og gir forventninger om en bredere analyse av kystsamfunnet (s. 13).

Fish, Coast and Communities er kanskje et verk som søker å finne sitt motstykke til tidligere verk som *Norsk sjøfart* fra 1989. Da er det kanskje ikke så underlig at blant annet enkelte næringsvirksomheter som skipsfarten og rederiene har falt i skyggen. Det hele munner likevel ut i et merkbart savn etter en tydeligere innledning når et slikt ambisiøst prosjekt skal presenteres på under 400 sider. Tematiske og geografiske valg blir gjort som får store konsekvenser for resultatet av framstillingen og muligheten for å innfri leserens forventninger, uten at disse valgene blir forklart for leseren.

Den manglende innledningen blir også merkbart når det gjelder begrepsavklaringer. Nils Kolle, som forfatter av det første kapittelet, viser til en bred forståelse av nedslagsfeltet for en norsk kysthistorie og definisjonen av begrepet kyst. I stedet for å avgrense kysten til selve skjæringssonen mellom land og sjø, blir skjærgården, øyene, fjordene, storhavet og havbunnen inkludert. Dette blir derfor stående i sterk kontrast til mangelen på avklaring av andre viktige begreper. «Seascape» (sjøskap) brukes blant annet utelukkende i forbindelse med havbunnens topografi i kapittel 1 (s. 21). Dette er et begrep som i andre sammenhenger er forbundet med havoverflaten og det vi skuer ut over, altså en motsats til landskap (se *Oxford English Dictionary*). Etter som havbunnen, havrommet, havoverflaten og kystlandskapet utforskes på nye måter og med nye metoder og problemstillinger, ville det her vært på sin plass å enten omdefinere selve begrepet seascape, eller bruke det i en videre betydning enn havbunnens topografi. Dette blir spesielt tydelig når det mer treffende «underwater seascape» brukes i samme sammenheng (s. 22). I et slikt stort verk som søker å etablere den norske kysthistoriens mangfold, likheter og variasjoner over et stort geografisk område, blir det derfor merkelig hvordan dette begrepet blir brukt i en såpass snever forstand.

Det andre begrepet som mangler en tydelig definisjon, er det som ser ut til å særprege det norske kystsamfunnet mest, nemlig «farmer-fisherman» (fiskerbonden). Dette brukes for å beskrive hvordan nordmenn bosatt på kysten nesten alltid har drevet med en kombinasjon av fiske og jordbruk. Likevel blir ikke «farmer-fisherman» definert opp imot bruken av «fisherman» og «farmer/peasant». I det innledende kapittelet bruker Nils Kolle begrepet «peasant economy» om det førmoderne samfunnet som var basert på en kombinasjon av nettopp jordbruk og sjøbruk, hvor sjøbruk blir definert som alle de ulike måtene folk benyttet havet til å forsørge seg på, med ressurser hentet fra både hav, strand og land (s. 33). Det er først i kapittel 6 at Atle Døssland benytter «farmer-fisherman economy» (s. 167). Dette gjør det til tider vanskelig å følge hva forfatterne legger i de ulike begrepene fisker, fiskerbonde og bonde, hva arbeidet og hverdagen til kystbefolkningen virkelig bestod av,

og hvordan dette varierer i forhold til tid og sted. Vi får vite at det var først på 1970-tallet at flere gikk over til å bli heltidsfiskere uten å kombinere fisket med andre næringer (s. 229). Begrepet «farmer-fisherman» blir derfor svært viktig for å forstå det norske kystsamfunnet fra de tidligste bosettinger og opp til moderne tid. I en engelsk bok med en målgruppe også utenfor Norges grenser, blir det derfor viktig å etablere en felles forståelse for nettopp et slikt begrep.

Et svært positivt trekk ved denne framstillingen av Norges kysthistorie, er hvordan den samiske befolkningen er blitt inkludert i fortellingen. Framstillingen av samene blir ikke henvist til egne underkapitler, men er en integrert del av boken, spesielt i framstillingen av blandingssonene mellom nordmenn og samer i nord. Den samme positive trenden kan derimot ikke sies om kjønnsperspektivet.

Kvinnenes rolle i fiskeriene blir blant annet trukket inn i forbindelse med behandlingen av fisken på land og jordbruket, men likevel kommer ikke deres bidrag særlig godt fram. At kvinner også kunne delta i selve fisket ved å være med å hale inn sildenota, ser bare ut til å ha blitt nevnt i en bildetekst i kapittel 5 (s. 132). Men spesielt kvinnenes rolle som bønder i fiskerbondeøkonomien er et nokså sentralt aspekt av denne næringstilpasningen, og burde blitt viet mer plass i en beretning om kystsamfunnet. Det hadde også vært interessant å se en sammenligning av mennenes og kvinnenes rolle i fiskeriet. Kvinnenes arbeid med ganing og salting av sild medførte en mobil tilværelse under primitive boforhold hvor de blant annet overnattet i hvelvede båter (s. 171), noe som minner mye om mennenes situasjon i de trange fiskeværene. Utover 1900-tallet da flere menn gikk over til å bli heltidsfiskere, slutter også historien om kvinnene, og lite blir sagt om deres nye hverdag etter at fiskerbondeøkonomien tar slutt. Men det er et generelt trekk i de siste kapitlene at vi mer og mer mister kontakten med menneskene og lokalsamfunnene som utgjorde kystsamfunnene og går over til et økt fokus på teknologiske nyvinninger, statlig styring, nye næringsvirksomheter og til tider svært detaljerte beskrivelser av fartøy og maritime konstruksjoner.

Når et så stort prosjekt som *Norges fiskeri- og kysthistorie* skal forkortes til ett enkelt bind, er det mye man kan sette fingeren på. Likevel er konklusjonen klar: *Fish, Coast and Communities: A History of Norway* er en del av et svært etterlengtet samleverk om det norske kystsamfunnet. I en tid hvor Norges rolle som maritim nasjon både i fortid og framtid er i ferd med å konsolideres på flere ulike måter, blant annet gjennom utformingen av nye pengesedler i 2017 (s. 354), blir det derfor svært treffende at et slikt verk utformes nettopp nå. Tittelen på boken er ikke mindre ambisiøs enn at forfatterne mener de kan fortelle «en historie om Norge», nettopp fordi store deler av Norges befolkning og næringsgrunnlag har hatt tilknytning til kysten. Som leser blir jeg overbevist: historien om kysten er historien om Norge. *Fish, Coast and Communities: A History of Norway* er et enestående verk som forteller historien om de små og store maritime og kystbaserte næringene i kystlandet Norge; et land som har utviklet seg til å bli en av de mest innflytelsesrike maritime nasjonene i Nord-Atlanteren (s. 259).